

Judecător dr. MARIUS ANDREESCU

FILOZOFIE CREDINȚĂ ȘI DREPT
Studii și Eseuri

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2016

***ÎN MEMORIA PĂRINȚILOR MEI
PENTRU CARE TIMPUL NU A MAI AVUT RĂBDARE***

CUPRINS

1. CUVÂNT ÎNAINTE.....	9
2. PRINCIPIILE DREPTULUI. O ABORDARE FILOSOFICĂ.....	12
3. DESPRE POSIBILITATEA ȘI UTILITATEA FILOSOFIEI DREPTULUI, CU APLICARE LA PRINCIPIILE DREPTULUI ...	29
4. CRIZA JUSTIȚIEI ȘI JUSTIȚIA CRIZEI.....	36
5. BAZELE CREȘTINE ȘI FILOSOFICE ALE PRINCIPIULUI PROPORȚIONALITĂȚII.....	47
6. UNITATEA ȘI ATEMPORALITATEA DREPTULUI	83
7. PROPORȚIONALITATEA, CA PRINCIPIU CONSTITU- ȚIONAL	101
8. PRINCIPLE OF PROPORTIONALITY, CRITERION LEGITIMACY IN THE PUBLIC LAW	111
9. APLICAREA PRINCIPIULUI PROPORȚIONALITĂȚII ÎN CAZUL RESTRÂNGERI EXERCITIULUI UNOR DREPTURI ...	120
10. CONTRIBUIȚII ALE DOCTRINEI JURIDICE ROMÂNE LA CONSTRUCȚIA PRINCIPIULUI PROPORȚIONALITĂȚII	135
11. PRINCIPIUL CONSTITUȚIONAL AL EGALITĂȚII. SEMNIFICAȚII JURIDICE ȘI IMPLICAȚII SOCIALE	152
12. APLICAREA PRINCIPIULUI CONSTITUȚIONAL AL PROPORȚIONALITĂȚII LA ORGANIZAREA STATALĂ	166
13. PRINCIPLES OF PROPORTIONALITY CONTRIBUTION OF PHILOSOPHY AND JURIDICAL DOCTRINES	183
14. PRINCIPIUL PRIORITĂȚII DREPTULUI UNIUNII EUROPENE FAȚĂ DE DREPTUL NAȚIONAL. CONSECINȚE JURIDICE	206
15. CONSTITUȚIA ÎNTRE IDEAL ȘI REALITATE	217
16. REFLECȚII PRIVIND REFORMA CONSTITUȚIONALĂ. CONSTITUȚIONALITATEA DREPTULUI LA O BUNĂ ADMINISTRARE	231
17. EXIGENȚELE CODIFICĂRII APLICATE CONȚINUTULUI NORMATIV AL CONSTITUȚIEI	253
18. GARANTAREA ȘUPREMAȚIEI CONSTITUȚIEI PRIN CONTROL JUDECĂTORESC AL ACTELOR JURIDICE EMISE CU EXCES DE PUTERE SAU NECONSTITUȚIONALE.....	265

19. RECEPTAREA PRINCIPIULUI SUPREMAȚIEI CONSTITUȚIEI ȘI A CONSECINȚELOR ACESTUIA ÎN NOILE CODURI PENALE	282
20. CONSTITUȚIONALITATEA RECURSULUI ÎN INTERESUL LEGII ȘI A DECIZIILOR PRONUNȚATE.....	290
21. ASPECTELE TEORETICE ȘI DE JURISPRUDENȚĂ PRIVIND CONSTITUȚIONALITATEA RECURSULUI ÎN INTERESUL LEGII	308
22. DELIMITATION OF THE DISCRETIONARY POWER FROM THE POWER EXCCES IN THE ACTIVITY OF THE STATE'S AUTHORITIES	327
23. ASPECTE DE DOCTRINĂ ȘI JURISPRUDENȚĂ PRIVIND APLICAREA ART. 20 DIN CONSTITUȚIE	335
24. PUTEREA ȘI DEMOCRAȚIA	349
25. MONARHIA CONSTITUȚIONALĂ ȘI REPUBLICA LA ROMÂNI. ASPECTE CONSTITUȚIONALE	371
26. LIBERTATEA CONȘTIINȚEI. IMPLICAȚII JURIDICE, FILOSOFICE ȘI RELIGIOASE	383
27. ÎN NUMELE LIBERTĂȚII DE CONȘTIINȚĂ.....	397
28. LIBERTATEA DE EXPRIMARE. SEMNIFICAȚII ȘI IMPLICAȚII JURIDICE ȘI TEOLOGICE	407
29. DOCTRINA CONTACTULUI SOCIAL. THOMAS HOBBS. SCURTE CONSIDERAȚII ISTORICE.	425
30. JOHN LOCKE – PRECURSOR AL LIBERALISMULUI ȘI CONSTITUȚIONALISMULUI CONTEMPORAN	436
31. OMUL, SOCIETATEA ȘI STATUL ÎN GÂNDIREA FILOSOFICĂ ȘI POLITICĂ A LUI JEAN JACQUES ROUSSEAU	447
32. SUVERANITATE. GUVERNĂMÂNT. DEMOCRAȚIE. La JEAN JACQUES ROUSSEAU	460
33. ONSTANTIN NOICA. UN FILOSOOF CREȘTIN.....	470
34. ISTORIA ÎNȚELEASĂ CA PROGRES ÎN CONȘTIINȚA LIBERTĂȚII. IDEEA DE LIBERTATE ÎN OPERA LUI NICOLAE IORGA.....	481
35. LIVIU REBREANU, PROMOTOR AL EXISTENȚEI ȘI CULTURII TRADIȚIONAL - CREȘTINE ROMÂNEȘTI	487
36. MOMENTE ȘI MONUMENTE DE SPIRITUALITATE ÎN CULTURA ARGEȘEANĂ ȘI NAȚIONALĂ	497
37. PICĂTURI DE GÂND	510

I. CUVÂNT ÎNAINTE

Există în timpul ce ni s-a dat momente de meditație, o întoarcere a gândului asupra lui însuși, în încercarea și dorința firească de a descoperi sensul și permanențe în exteriorizările cuvântului scris, deseori împrăștiate în teme și argumentări a căror unitate de conținut este uneori imposibilă de sesizat fără această întoarcere a gândului asupra a ceea ce cuvântul a exprimat deja. O astfel de reflecție în căutarea arhetipurilor sau a sensurilor înfrânge determinismul linear al timpului pentru că omul se dovedește capabil, prin cugetul și cugetarea sa, să călătorească în timp și, mai ales, să descopere și chiar să dea sensuri acolo unde aparent nu există.

Scopul existenței omului în dimensiunea sa firească de personalitate spirituală și liberă poate fi caracterizat de cuvintele marelui filosof Constantin Noica: „Nu uita că Dumnezeu te-a trimis pe lume să-l înlocuiești, să dai sensuri, să crezi, să duci începutul său înainte. Vezi să nu-ți pierzi timpul” (De Caelo).

Prin această culegere de studii propunem o astfel de reflecție asupra unor teme diverse, dar al căror unitate de sens, în opinia noastră, poate fi identificată prin trei valori ce formează însăși titlul lucrării noastre: „libertate, credință și lege”. Această triadă nu exprimă numai simple concepte, ci este o ridicare a categoriilor gândirii la nivelul de idei valorice. Ideea nu este o simplă descriere a obiectului experienței, ci o reflecție, o judecată asupra noțiunilor pe care ea se întemeiază. Immanuel Kant spunea că: „Rațiunea noastră se ridică în mod natural la cunoștințe care merg cu mult mai departe decât poate să-i corespundă cândva un obiect pe care-l poate da experiența, dar care totuși își au realitatea lor și nu sunt nicidecum simple himere” (Critica rațiunii pure).

În acest sens, susținem că știința dreptului nu poate fi limitată numai la dimensiunea normativă, doctrinară sau la jurisprudență, ci este mai mult decât atât, este un sistem unitar valoric, care poate fi regăsit prin reflecția ideatică, în primul rând în principiile generale ale dreptului, și de aici în normale sale și, în general, în actul de justiție.

Indiscutabil, libertatea este temeiul oricărei structuri democratice normative și esența dreptului. Kant afirma că: „Prin urmare, dreptul este totalitatea condițiilor conform cărora liberul arbitru al unui om se poate unii cu liberul arbitru al altui om, conform unei legi universale a libertății” (Metafizica moravurilor). Libertatea, ca stare ontologică a dreptului, este

ideea, arhetipul, pe care încercăm să-l evidențiem în studiile de față. Prin ideea de libertate, dreptul are o finalitate firească: omul, în manifestările sale sociale, dar și ca persoană spirituală. Numai prin acceptarea libertății ca esență a dreptului, întregul sistem juridic are sens și finalitatea sa firească: omul. Astfel spus, nu omul este pentru lege, ci legea este pentru om, nu pentru a-l constrânge, ci pentru a-i garanta libertatea naturală.

Conștientizarea acestei dimensiuni valorice a dreptului și, în general, a întregii existențe umane, reprezintă sensul evoluției istorice a fiecărei persoane, dar și a societății în ansamblul său, așa cum spunea Hegel: „Istoria este progresul în conștiința libertății”. Ridicarea libertății de la simplu aspect declarativ juridic la un fapt de conștiință nu se poate realiza numai prin determinările normative ale unui sistem juridic sau prin situațiile existențiale în care omul este nevoit să se manifeste. Este nevoie de mai mult decât atât, și anume de credință. Cu justificat temei, părintele Arsenie Boca spunea: „Creștinismul i-a făcut pe oameni conștienți de libertatea lor”. Același mare teolog român afirma că: „Libertatea de conștiință este cel mai adânc bun spiritual pe care omul îl are la îndemâna sa”. Iată de ce subliniem rolul important al credinței, al trăirii profunde în conștiință, a adevărilor de credință, acesta fiind temeiul, sensul profund atât al existenței, dar și al dreptului înțeles prin ideea de libertate!

În acest context, legea nu este numai o simplă formă normativă a unei voințe politice ci un arhetip și o formă ce exprimă un sens valoric al structurii juridice, prin care se instaurează ordine de drept dar și ordinea socială. Dar pentru aceasta legea trebuie să fie nu numai purtătoare de norme cât mai ales purtătoare de valori. Iar principala valoare ce ar trebui să se regăsească în realitatea mai adâncă a normelor cuprinse în lege este dreptatea. La acest nivel expresia cea mai înaltă în plan normativ a principiilor juridice, a valorilor sociale și creștine îl reprezintă Constituția. Înțelegem legea fundamentală nu numai ca un simplu act normativ superior prin forța sa juridică, cât mai ales ca „așezământ politic și juridic al întregii societăți”, așa cum bine afirma regretatul profesor Ion Deleanu. Totodată orice constituție a unei societăți democratice este și expresia contractului social între stat, societate și fiecare membru al societății, formă de realizare a armoniei și echilibrului social în dinamica sa. Studiile prezente în acest volum privind contractul social vor să sublinieze actualitatea acestei teme și înțelesurile valorice ale constituției și constituționalismului.

Sistemul ideatic nu este independent de creatorii săi, deși prin valorile promovate și perenitatea sa poate depăși existența efemeră a celui care l-a creat. Am considerat că este util să cuprindem în acest volum și studii cu referire la unele personalități din spațiul cultural, inclusiv cel juridic, tocmai pentru a sublinia rolul și importanța personalității în configurarea unui

sistem ideatic de valori pe care societatea, în devenirea sa întru libertate, poate să îl preia numai odată cu cei care l-au creat.

Se afirmă ca principiu fundamental al existenței statale, pentru orice societate democratică, supremația legii și a dreptului, afirmație justificată dacă se rămâne la fenomenalitatea socială și normativă, la ordinea de drept sau la ceea ce se poate numi starea juridică a omului. Există însă ceva mai profund și, totodată, mai înalt decât fenomenalitatea ordinii de drept și sociale, și anume libertatea, care, de altfel, este singura în măsură să susțină sistemul social și normativ al unui stat. De aceea, prin conținutul acestui volum, în mod explicit sau implicit, încercăm să afirmăm credința noastră în principiul supremației libertății din care derivă supremația legii. Aplicarea acestui principiu are drept consecință și o transformare socială ce uneori poate fi constatată în istorie, trecerea de la democrația maselor, specifică statului de drept, la democrația libertății, stare ce va caracteriza, poate, societatea ajunsă la nivelul în care omul nu mai trăiește după principiul „unul alături de altul”, sau libertățile nu mai coexistă una lângă alta, ci omul există, muncește gândește simte „împreună cu altul „pentru ca în acest fel principiul coexistenței libertăților să nu mai fie înțeles numai prin ideea de limită a libertății unei persoane în raport cu a altelei ci mai ales în sensul sau adevărat și profund: condiția libertății mele este libertatea celui alt conform unei legi universale valorice.

Mai este ceva de adăugat, și anume că cele trei dimensiuni valorice ale științei dreptului și ale unui sistem juridic și social – libertatea, credința și legea – sunt cuprinse în realitatea justiției. Judecătorul este acela care „spune dreptul”, prin urmare trebuie să se supună propriei sale conștiințe în al cărei conținut trebuie să se regăsească și valorile credinței creștine, pentru ca astfel să aplice legea nu în scopul realizării unei justiții abstracte, ci pentru om, pentru libertatea sa.

Prezentul volum, care cuprinde studii susținute la diferite congrese, conferințe sau seminarii, se adresează oricărui cititor, indiferent de profesie, dar care este preocupat de a găsi sensuri și semnificații în fenomenalitatea, de multe ori debordantă, a juridicului și socialului

Judecător dr. Marius Andreescu

II. PRINCIPIILE DREPTULUI. O ABORDARE FILOZOFICĂ

1. Scurte considerații despre principii în filozofie și științe

În filozofie și, în general în știință, principiul are o valoare teoretică și explicativă deoarece este menit a sintetiza și exprima bazele și unitatea existenței umane, a existenței în general și a cunoașterii în diversitatea lor de manifestare. Descoperirea și afirmarea principiilor în orice știință conferă certitudine cunoașterii, atât prin exprimarea *elementului prim*, care există prin el însuși, fără a avea nevoie de a fi dedus sau demonstrat, cât și prin realizarea coeziunii de sistem, fără de care cunoașterea și creația științifică nu ar putea exista.

Principiul are multiple semnificații în filozofie și știință, dar pentru demersul nostru științific, reținem pe acela de: „element fundamental, idee, lege de bază pe care se întemeiază o teorie științifică, un sistem politic, juridic, o normă de conduită sau totalitatea legilor și a noțiunilor de bază ale unei discipline”¹. Locul comun al sensurilor termenului de principiu îl formează *esența*, o categorie importantă pentru filozofie ca și pentru drept.

Principiul reprezintă *datul ca atare*, ce poate avea o dublă semnificație: a) ceea ce există înainte de orice cunoaștere ca factor aprioric și temei pentru știință; b) element teoretic și rezultat de sinteză a diversității fenomenale pentru realitatea de orice fel. Distincția dar și realitatea dintre „dat” și „construit” sunt importante pentru a înțelege natura principiilor în știință și în special în drept. În lucrarea sa „*Science et technique en droit positif*”, apărută la începutul secolului XX, François Geny² analizează pentru prima dată raportul dintre știința și tehnica juridică pornind de la două concepte: „datul” și „construitul”. În opinia lui Geny un lucru este „dat” atunci când el există ca obiect în afara activității productive a omului. În acest sens autorul distinge patru categorii: datul real; datul istoric; datul rațional; datul ideal. Din perspectiva temei noastre de cercetare interesează două dintre aceste categorii și anume: „datul rațional” care

---

¹ *Dicționar explicativ al limbii române*, Ed. Republicii Socialiste România, București, 1975, p.744.

² Autor citat de Ion Craiovan, în monografia *Introducere în filosofia dreptului*, Ed. All Beck, București, 1998, p.63.

constă în acele principii ce decurg din considerația care trebuie arătată omului și relațiilor umane și „datul ideal” prin care se instituie un element dinamic, respectiv aspirațiile morale și spirituale ale unei civilizații particulare.

Un lucru este „construit” atunci când este realizat de om, ca de pildă un raționament, o normă juridică etc. „Datul” este relativ în sensul că el este influențat de „construit”, de activitatea umană. În ceea ce privește „datul”, atitudinea omului constă în al cunoaște cu ajutorul științei. În ceea ce privește „construitul” omul este prin ipoteză constructorul, el poate să facă în acest sens artă sau tehnică. Sfera construitului se întinde și asupra ordinii sociale și politice.

Se pune întrebarea dacă dreptul este „dat”, obiect de știință, altfel spus de constatare și înregistrare sau este „construit”, operă tehnică? Din perspectivă istorică, dreptul este evident „dat”, obiect de știință, așa cum apare vechiul drept, dreptul contemporan național sau internațional. Elaborarea dreptului pozitiv presupune însă „o construcție” și în acest sens regulile juridice sunt opera tehnicii.

În literatura juridică s-a reținut această distincție, în conformitate cu care știința cercetează climatul social care solicită o anumită normativitate juridică, iar tehnica vizează modalitățile prin care legiuitorul transpune în practică, „construiește” regulile juridice. S-a subliniat totodată relativitatea acestei distincții, avându-se în vedere că tehnica juridică presupune și ea o creație, o activitate științifică.³

Prin urmare, principiile reprezintă „datul” ca ideal sau temei pentru știință și „construitul” în situația în care sunt elaborate sau transpuse într-o construcție umană, inclusiv prin norme juridice.

O bună sistematizare a sensurilor pe care le are noțiunea de principiu este realizată într-o monografie⁴: „a) principiul întemeietor al unui domeniu al existenței; b) ceea ce ar fi ascuns cunoașterii directe și necesită prelucrări logico-epistemologice; c) concept logic ce ar permite cunoașterea fenomenului particular.”

Această sistematizare, aplicată la drept înseamnă: „a) discuția referitoare la esența dreptului; b) dacă și cum am cunoaște esența; c) operativitatea așezării în fenomenalitatea dreptului, corelată sau nu cu esența.”⁵

Nevoia spiritului de a urca până la principii este naturală și deosebit de persistentă. Orice construcție științifică sau sistem normativ trebuie să se

³ Jean Dabin, *Théorie générale du Droit*, Bruxelles, 1953, p. 118-159.

⁴ Gheorghe C. Mihai, Radu I. Motica, *Fundamentele dreptului. Teoria și filozofia dreptului*, Ed. All Beck, București, 1997, p.19

⁵ *Ibidem*, *op.cit.*, p.20

raporteze la principii care să le garanteze sau să le întemeieze. Această mișcare regresivă către necondiționat, către ceea ce este prim în mod absolut este de exemplu mișcarea pe care o urmează Platon în Cartea a VII-a a Republicii⁶, atunci când pune existența „Binelui” ca principiu prim și neipotetic. În același sens, un alt mare gânditor⁷ vorbește de „primele principii” sau principiile eterne ale „Ființei” nedemonstrabile, temei al oricărei cunoașteri și al oricărui existent, dincolo de care nu se află decât ignoranța.

Întrebarea este atunci de a ști dacă ceea ce pare necesar, în virtutea logică a cunoașterii este necesar și în ordinea ontologică a existenței. În „Critica rațiunii pure”,⁸ Kant va arăta că o astfel de trecere, de la logică la existență, (argumentul ontologic) nu este legitimă. Dacă necondiționatul, ca principiu, este pus în mod necesar de către rațiunea noastră, acest lucru nu poate și nici nu trebuie să ne conducă la concluzia că acest necondiționat există în afara ei și independent de orice realitate.

În consecință, principiile, întrucât vizează existența în toate domeniile ei, nu pot și nu trebuie să fie imuabile, ci sunt rezultatul devenirii. Ele sunt un „dat”, dar numai ca rezultat al dialecticii existențiale sau ca reflectare a devenirii în lumea fenomenală și a esenței.

2. Aspecte de doctrină privind principiile dreptului.

Dreptul, deoarece presupune raportul deosebit de complex, între esență și fenomene, precum și o dialectică specifică fiecăreia dintre cele două categorii în planul realității teoretice, normative dar și sociale, nu poate fi în afara principiilor.

Problema statutului principiilor dreptului și explicarea acestora a preocupat mereu pe teoreticieni. Școala dreptului natural a argumentat că sursa, originea, deci temeiul principiilor juridice este natura umană. Școala istorică a dreptului, sub influența kantianismului, deschide o nouă perspectivă în cercetarea genezei principiilor juridice, prezentându-le ca produse ale spiritului popular (Volkgeist) ceea ce deplasează temeiul dreptului din universul rațiunii pure, la confluența unor origini istorice disipată într-o multitudine de forme trecătoare. Variantele școlii pozitivistă susțin că principiile dreptului sunt generalizări induse din experiența socială. Când generalizarea acoperă o serie suficient de mare de fapte sociale suntem în prezența unor principii. Există și autori precum Rudolf Stammler care

---

⁶ Platon, *Opere* – vol.V, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p.401-402

⁷ Aristotel, *Metafizica, Cartea I*, Ed. IRI, București, 1996, nr.9-69

⁸ Immanuel Kant, *Critica rațiunii pure*, Ed. IRI, București, 1994, p.270-273.

neagă temeinicia oricărui principiu juridic, considerând conținutul dreptului diversificat în spațiu și timp, lipsit de universalitate. În concepția autorului dreptul ar fi o categorie culturală.⁹

Referindu-se la aceeași problemă, Mircea Djuvara afirma: „Toată știința dreptului nu consistă în realitate, pentru o cercetare serioasă și metodică, decât în a degaja din multitudinea dispozițiilor de lege esențialul lor, adică tocmai aceste principii ultime de justiție din care derivă toate celelalte dispoziții. În felul acesta întreaga legislație devine de o mare claritate și se prinde ceea ce se cheamă spiritul juridic. Numai astfel se face elaborarea științifică a unei legi.”¹⁰

În opinia noastră acesta este punctul de plecare pentru înțelegerea principiilor dreptului.

În literatura de specialitate, nu există o opinie unanimă cu privire la definirea și semnificațiile principiilor dreptului¹¹. Pot fi identificate o serie de elemente comune pe care le subliniem mai jos:

- Principiile de drept sunt idei generale, postulate călăuzitoare, prescripții fundamentale sau fundamente ale sistemului de drept. Ele caracterizează întregul sistem al dreptului, constituind în același timp trăsături specifice ale unui tip de drept;

- Principiile generale ale dreptului configurează structura și dezvoltarea sistemului de drept, asigură unitatea, omogenitatea, echilibrul, coerența și capacitatea dezvoltării acestuia;

- Autorii disting între principii fundamentale ale dreptului, ce caracterizează întregul sistem de drept și care reflectă ceea ce este esențial în cadrul tipului de drept respectiv și principii valabile pentru anumite ramuri de drept sau instituții juridice.

Astfel, în doctrină, au fost identificate și analizate următoarele principii generale ale dreptului: 1) asigurarea bazelor legale de funcționare a statului; 2) principiul libertății și egalității; 3) principiul responsabilității; 4) principiul echității și justiției¹². Același autor consideră că principiile

---

⁹ Rodolf Stammler, *Theorie der Rechtswissenschaft*, University of Chicago, Press, 1989, p.24-25.

¹⁰ Mircea Djuvara, *Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*, Ed. All Beck, București, 1999, p.265.

¹¹ A se vedea în acest sens: Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, *Introducere în teoria generală a dreptului*, Ed. All, București, 1993, p.30; Gheorghe Boboș, *Teoria generală a statului și dreptului*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1983, p.186; Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Actami, București, 1999, p.112-114; Ion Craiovan, *Tratat elementar de teorie generală a dreptului*, Ed. All Beck, București, 2001, p.209, ; Radu Motica, Gheorghe Mihai, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Alma Mater, Timișoara, 1999, p.75.

¹² Nicolae Popa, *op.cit.*, p.120-130

generale ale dreptului au o importanță teoretică și practică care constă în: a) principiile dreptului trasează linia directoare pentru sistemul juridic și orientează activitatea legiuitorului; b) aceste principii sunt importante și pentru administrarea justiției deoarece, „Omul de drept trebuie să constate nu numai pozitivitatea legii, el trebuie să-și explice și rațiunea existenței sale sociale, suportul social al dreptului, legătura sa cu valorile sociale „; c) principiile generale ale dreptului pot ține loc de norme de reglementare atunci când judecătorul, în tăcerea legii, soluționează cauza în baza principiilor generale de drept¹³.

Una dintre marile probleme ale doctrinei juridice o reprezintă raportul dintre principiile dreptului, normele de drept și valorile sociale. Opiniile exprimate nu sunt unitare, ele diferă în funcție de concepția juridică. Școala dreptului natural, raționalistii, filozofia kantiană și hegeliană a dreptului admit existența unor principii în afara normelor pozitive și superioare acestora. Principiile dreptului se întemeiază pe rațiunea umană și configurează valoric întreaga ordine juridică. Spre deosebire, școala pozitivistă a dreptului, normativismul kelsian consideră că principiile sunt exprimate prin normele dreptului și în consecință nu există principii de drept în afara sistemului de norme juridice.

Eugeniu Speranția stabilea o corespondență între drept și principiile dreptului: „Dacă dreptul apare ca un total de norme sociale, obligatorii, unitatea acestei totalități este datorată consecvenței tuturor normelor față de un număr minim de principii fundamentale, ele însele prezentând un maximum de afinitate logică între ele. „¹⁴

În legătură cu această problemă, în literatura de specialitate română s-a exprimat ideea că principiile de drept sunt prescripții fundamentale ale tuturor normelor juridice.¹⁵ Într-o altă opinie, se consideră că principiile de drept orientează elaborarea și aplicarea normelor juridice, ele au forța unor norme superioare, regăsite în textele actelor normative, dar pot fi și deduse din „valorile sociale permanente” atunci când nu sunt formulate expres prin normele dreptului pozitiv.¹⁶

Considerăm că principiile generale de drept se delimitează de normele pozitive ale dreptului, dar indiscutabil există o relație între cele două valori. De exemplu, egalitatea și libertatea sau echitatea și justiția sunt fundamente valorice (valori) ale vieții sociale. Ele trebuie să-și găsească expresia juridică. În acest fel apar conceptele juridice care exprimă aceste valori,

---

¹³ Ibidem, *op.cit.*, p.119.

¹⁴ Eugeniu Speranția, *Principii fundamentale de filozofie juridică*, Cluj, 1936, pg.8. A se vedea în același sens Nicolae Popa, *op.cit.*, p.114.

¹⁵ Nicolae Popa, *op.cit.*, p.114.

¹⁶ Ioan Ceterchi, Ion Craiovan, *op.cit.*, p.30

concepte care devin fundamente (principii) ale dreptului. Din aceste principii derivă apoi normele juridice. Spre deosebire de norme, principiile generale ale dreptului au valoare explicativă deoarece conțin temeiurile existenței și evoluției dreptului.¹⁷

Alături de alți autori¹⁸ considerăm că normele juridice se raportează la principiile dreptului în două sensuri: normele conțin și descriu cele mai multe din principiile lor; funcționarea principiilor se realizează apoi prin aplicarea în practică a conduitei prescrise de norme. În raport cu principiile normele juridice au valoare explicativă, teleologică mai restrânsă, scopul normelor fiind să conserve valorile sociale, nu să-și explice rațiunea cauzală a existenței lor. Principiile dreptului sunt expresia valorilor promovate și apărate de drept. Am putea spune că cele mai generale principii ale dreptului coincid cu valorile sociale promovate de drept.

Pentru o înțelegere corectă a problematicii valorilor în drept și a exprimării lor prin principiile dreptului se impun unele succinte precizări în contextul temei noastre de cercetare. Diferitele curente și școli juridice, din antichitate și până în prezent, au căutat să explice și să fundamenteze reglementările și instituțiile juridice prin unele concepte generale apreciate ca fiind valori deosebite pentru societate. Dreptul se întemeiază pe judecăți de valoare. Într-adevăr, prin natura sa dreptul implică o apreciere, o valorizare a conduitei umane în funcție de anumite valori, reprezentând finalitatea ordinii juridice cum ar fi: justiția, binele comun, libertatea etc.¹⁹

Valorile nu sunt de natură strict și exclusiv juridică. Dimpotrivă ele au o dimensiune mai largă de natură morală, politică, socială, filozofică în general. Aceste valori trebuie înțelese în dinamica lor istorico-socială. Deși unele dintre ele pot fi regăsite în toate sistemele de drept, ca de exemplu justiția, totuși specificul și particularitățile istorice ale societății își pun amprenta asupra lor. Valorile unei societăți trebuie deduse primordial din filozofia (socială, morală, politică, juridică) ce prezidează și orientează forțele sociale din societatea respectivă.

Legiuitorul, în procesul de legiferare, orientându-se după aceste valori, exprimate în special de principiile generale ale dreptului, le transpune în norme juridice, iar pe de altă parte, o dată „legiferați” aceste valori sunt apărate și promovate în forma specifică reglementării juridice. Norma juridică devine atât un etalon de apreciere a conduitei în funcție de valoarea socială respectivă, cât și un mijloc de asigurare a realizării exigențelor acestei valori și de predicție a evoluției viitoare a societății. Mai

---

¹⁷ Nicolae Popa, *op.cit.*, p.116-117.

¹⁸ Nicolae Popa, *op.cit.*, pg.116-117, Radu I. Motica, Gheorghe C. Mihai, *Teoria generală a dreptului. Curs universitar*, Ed. Alma Mater, Timișoara, 1999, p.78.

¹⁹ Paul Roubier, *Théorie générale du Droit*, L.G.D.J., Paris, 1986, p.267.

trebuie adăugat că normele juridice substanțializează valorile juridice în chip relativ, deoarece nici în ansamblu și nici individual nu indică total o valoare juridică, nu-i epuizează bogăția de conținut.

În ce privește identificarea valorilor promovate de drept, părerile autorilor nu coincid, deși ele se cantonează în sfere apropiate. Astfel, Paul Roubier enumeră ca valori *justiția, securitatea juridică și progresul social*.²⁰ Michel Villey enumeră patru mari finalități ale dreptului: *justiția, buna conduită, servirea oamenilor și servirea societății*.²¹ François Rigaux vorbește de două categorii și anume: cele primordiale, denumite de el formale, *ordinea, pacea și securitatea juridică* și cele materiale *egalitatea și justiția*.²²

Valoarea incontestabilă ce definește finalitatea dreptului, în concepția celor mai de seamă gânditori, încă din antichitatea este *justiția*. Conceptul deosebit de complex *justiție* a fost abordat, explicat și definit de numeroși gânditori – moralisti, filozofi, juriști, sociologi, teologi – care pornesc în definirea acestuia de la ideile de *just, echitabil*, în sensul de a-i da fiecăruia ceea ce i se cuvine. Principiul general al dreptului, al echității și justiției este expresia justiției ca valoare socială. Multe concepții despre drept ar fi situabile fie într-o linie raționalistă, fie într-una realistă. Raționaliștii argumentează că principiul justiției e înnăscut omului, ține de rațiunea noastră în eternitatea ei. Realistiții argumentează că justiția e un elaborat al istoriei și experienței general umane.

Indiferent de orientarea teoretică, justiția constituie neîndoielnic un temei complex al universului juridic. Giorgio del Vecchio afirma că justiția e conformare la legea juridică, legea juridică fiind ceea ce cuprinde justiția. După Lalonde justiția e proprietatea a tot ceea ce este just; Faberquetes consideră dreptul ca expresia unică a principiului justiției, iar justiția ca, firește, conținutul unic al expresiei dreptului. S-a mai spus că justiția e voința de a da fiecăruia ce e al său; este echilibru sau *proporția* raporturilor dintre oameni, este iubirea socială sau este realizarea armonioasă a esenței ființei umane.²³

Justiția ca valoare și principiu al dreptului există prin normele juridice cuprinse în constituții, legi etc. Aceasta nu înseamnă că dreptul obiectiv, cu exprimările lui, poartă în întregime și inevitabil „justiția”: nu tot ceea ce e drept în vigoare este just. Pe de altă parte există norme juridice, ca de pildă

---

²⁰ Paul Roubier, *op.cit.*, p.268.

²¹ Citat de Jean-Louis Bergel în *Théorie générale du Droit*, Dalloz, Paris, 1989, p.29.

²² Citat de Ioan Ceterchi și Ion Craiovan în *Introducere în teoria generală a dreptului*, Ed. All, București, 1993, p.27.

²³ Pentru dezvoltări a se vedea Gheorghe C. Mihai, Radu I. Motica *Fundamentele dreptului. Teoria și filozofia dreptului*, Ed. All, București, 1997, p.128.

cele tehnice, care sunt indiferente ideii de justiție. După cum există împrejurări când dreptul pozitiv se inspiră mai mult din considerente de utilitate decât de justiție pentru a menține ordinea și stabilitatea în societate.

În opinia noastră, justiția, ca valoare socială și totodată ca principiu general al dreptului se dimensionează în ideile de justă măsură, echitate, legalitate și bună-credință. Cu deosebire conceptele de justă măsură și echitate exprimă proporționalitatea.

Principiul justiției are acest conținut călăuzitor în linie cognitiv-acțională: a da fiecăruia ce i se cuvine. Un sistem de drept este unitar, omogen, echilibrat și coerent dacă în toate componentele sale „asigură, ocrotește, consacră”, în așa fel încât fiecare persoană fizică și juridică să fie ceea ce este, să aibă ceea ce i se cuvine fără a se leza reciproc sau sistemul social.

Echitatea este o dimensiune a principiului justiției în consensualitatea acestuia cu binele moralei. Acest concept mlădiează egalitatea juridică formală, o umanizează, introducând în sistemele de drept în vigoare categoriile moralei din perspectiva cărora îndreptățirea este și o facere întru bine și întru libertate. „Considerată astfel, echitatea se propagă până în cele mai îndepărtate sfere ale sistemului de norme juridice, fructificând chiar și domenii strict tehnice sau formale, aparent indiferente față de preocupările axiologice”²⁴. Înțeleasă prin ideea de proporționalitate, echitatea privește diminuarea inegalității, acolo unde stabilirea unei egalități perfecte (numită și dreptate formală) este imposibilă datorită particularităților situației de fapt. Altfel spus, în raport cu generalitatea normei juridice, echitatea sugerează să luăm în seamă situațiile de fapt, circumstanțele personale, unicitatea cauzei, fără a se cădea în extremă.

Ideea de justiție evoluează sub influența transformărilor social-politice din societate. Astfel, în statele democratice contemporane, pentru a se sublinia realizările politicii sociale privind condițiile de viață și de muncă, drepturile economice, sociale, culturale, se vorbește de *justiție socială*. Realizarea justiției sociale este înscrisă ca o cerință a statului de drept în documentul adoptat la Conferința pentru Securitate și Cooperare Europeană, Copenhaga, 1990.

O altă problemă a doctrinei juridice este de a stabili raportul dintre principiile dreptului și cele ale moralei. Christian Thomasius în lucrarea sa *Fundamenta juris naturae et gentium ex sensu comuni deducta* (1705)²⁵, distingea între misiunea dreptului de a ocroti raporturile exterioare ale indivizilor umani prin prescripții ce formează obligații perfecte și

---

²⁴ Ibidem, *op.cit.* p.133.

²⁵ Citat de Ion Dobrinescu în *Dreptatea și valorile culturii*, Ed. Academiei Române, București, 1992, p.95.

sanționabile și misiunea moralei să ocrotească viața interioară a indivizilor numai prin prescripții ce formează obligații imperfecte și nesanționabile. Această deosebire dintre morală și drept a devenit clasică.

Fără îndoială, dreptul nu poate fi confundat cu morală, pentru mai multe considerente analizate în literatura de specialitate.²⁶ Totuși, dreptul și morală se află din cele mai vechi timpuri într-o strânsă relație care nu poate fi considerată ca întâmplătoare. Relația respectivă este de natură axiologică. Valorile juridice și etice au o origine comună, respectiv conștiința indivizilor care trăiesc în aceeași comunitate. Teoria jusraționalismului – formă modernă a jusnaturalismului – a încercat să argumenteze că există un fond de principii ale dreptății universale și eterne, deoarece sunt înscrise în rațiunea umană unde se împletesc cu principiile binelui și adevărului. Așadar, dreptul întrucât e rațional, e natural și întrucât e natural este și moral.

Desigur, dreptul reglementează eminentă conduita exterioară a individului uman. Cu toate acestea dreptul nu se dezinteresează de morală, „prin aceea că prin intermediul echității caută binele acționând spre concordarea exteriorului cu interiorul, pe când morală acționează spre concordarea interiorului cu exteriorul individului, întru aceeași echitate.”²⁷

Noi considerăm că într-adevăr morală și dreptul au o structură valorică comună și aceasta se poate deduce nu numai din afirmația destul de frecvent întâlnită și potrivit căreia „dreptul este un minim de morală”, dar și din constatarea că nu există enunț moral care să fie denunțat ca nedrept, deși uneori sunt descoperite enunțuri juridice în dezacord cu principiile morale. Se observă tendința dreptului de a face apel la valori cu caracter moral pentru ca acestea să fie introduse în reglementări juridice. În acest sens Ioan Muraru afirma că: „Regulile morale, deși de obicei sunt mult mai apropiate de dreptul natural și de cutumă, ele exprimă deziderate ancestrale și permanente ale omenirii. Regulile morale, deși de obicei nu se aduc la îndeplinire, în caz de nevoie prin forța coercitivă a statului trebuie sprijinite juridic în realizarea lor atunci când apără viața, libertatea și fericirea oamenilor. De aceea în Constituția României referirile la ipostazele moralei nu lipsesc. Aceste referiri constituționale asigură moralei eficiență, validitate. Astfel, spre exemplificare, art.26, art.30, ocrotesc « bunele moravuri », art.53 menționează « morală publică ». De asemenea « buna-credință » care evident este mai întâi un concept moral este

---

²⁶ A se vedea Giorgio del Vecchio, *Lecții de filozofie juridică*, Ed. Europa Nova, București, 1995, p.192-202; Ion Dobrinescu, *op.cit.*, p. 95-99; Gheorghe Mihai, Radu I. Motica, *op.cit.*, pg.81-86; Ion Ceterchi, Ion Craiovan, *op.cit.*, p. 39-42.

²⁷ Gheorghe C. Mihai, Radu I. Motica, *op.cit.*, p.84.